

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Burhanettin Tatar, *Din, İlim ve Sanatta Hermenötik*, İsam Yayınları, İstanbul 2014, 205 s.

<http://dx.doi.org/10.14395/jdiv371>

Ömer DİNÇ*

Anlama üzerine bilimsel bir düşünme faaliyeti olan hermenötik pek çok açıdan incelenmeye değer bir konudur. Bu alana ilişkin yapılan çalışmaların tek bir boyuttan ele alındığı ve konunun belli başlı hususlar açısından değerlendirildiği bilinmektedir. Özellikle hermenötik çaba sadece kutsal metnin yorumlanması süreciyle gündeme gelmiş ve bu ekseninde anlaşılması üzerine mesai harcanmıştır. Ancak hermenötiğin metnin yorumlanmasından öte birçok alanda bir düşünme sanatı olduğunu ve bu faaliyetin diğer ilim dallarında da uygulanabileceğini söylemek mümkündür. Bu düşünceden hareketle çalışmada birçok alanı hermenötik açıdan ele alan Burhanettin Tatar; Kur'an, Ahlak, Tıp, Hüsn-i Hat ve Müzik alanlarının geçirdiği değişim ve dönüşümleri irdeleyerek bu alanlardaki hermenötik süreci tasvir etmektedir.

Müellif kitabın önsözünde hermenötiği bir anlama sanatı olarak irdeleyip bunun diğer ilimler açısından değerine ve bu anlama sanatının birtakım boyutlarına işaret etmektedir. Bununla birlikte İslam düşüncesini genel hatlarıyla ele alan müellif, İslamî ilimlerin temel sorununa dair bir ön görüde bulunmaktadır:

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

“Kendilerinin yaşanmakta olan dünya ile bağlarının her an nasıl kurulmakta olduğunu keşfedebilecek kavramsal yoksunluk” (s. 11). Müellif aynı sorunun İslam sanatları bakımından da var olduğunu belirtmektedir. O bu çalışmasında belli başlı alanlara dair söz konusu problemin tasvirine odaklandığını dile getirmektedir.

Müellif kitabın ilk bölümünde yer alan “Bazı Anlam Tarzları Üzerine Notlar” kısmında tarih içinde ortaya çıkan anlama faaliyetlerine dair birtakım bilgiler aktarmaktadır. Sözlü ve yazılı metinleri anlama hususunda temel sorunun dil olduğunu dile getiren müellif, dil ile metin arasındaki anlama faaliyetinin paradoksal bir durum oluşturduğunu belirtmektedir. Ayrıca müellif dil hususuyla alakalı felsefi tartışmalara yer vererek Hediegger ve Gadamer’in dil konusundaki yaklaşımlarını tasvir etmektedir. Hediegger ve Gadamer’e göre dil insanların varlığı tecrübe etmesini ve bu varlık tecrübesi etrafında karşılıklı iletişimi gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır. Daha sonra müellif dil üzerinden metnin anlaşılması hususuna atıfta bulunmakta ve metnin anlamının yazarın düşünce, niyet ve psikolojisine göre değişmesi tartışmasına yer vermektedir. Zira müellife göre bu tartışma metnin yorumlanması sürecindeki rolü açısından oldukça önemli görünmektedir (s. 20-26).

Metnin anlaşılmasında tarihsel ortamın önemine de vurgu yapan müellif, bir taraftan özellikle İslam geleneğinde Kur’an’ın anlaşılması hususunda tarihsel ortamın değerli olduğunu ifade ederken, diğer taraftan metnin tam olarak anlaşılabilmesinin güçlüğüne dikkat çekmekte ve sahabenin dahi bütünüyle Kur’an’ın tarihsel ortamının anlamını belli kavramlar içinde açığa çıkarmasının oldukça zor bir durum olduğunu altını çizmektedir (s. 26-34). Bununla birlikte Kur’an’ın nazil olduğu tarihsel ortamı tam anlamıyla bilebilmek için sabit bir dayanağımızın olmadığını belirtmektedir. Ancak bunun için geliştirilen anlama tekniklerine değinen müellif, pratik anlama bağlamında inşa edilen fıkıh usulü ilminin bir açıdan Kur’an ve hadis metinlerinin anlaşılmasında önemli rol oynadığını fakat toplum denen çok boyutlu bir sürecin ihtiyaçlarını karşılayamadığını dile getirmektedir. Buradan hareketle müellif bölümün son kısmında, kendini anlamının daha iyi yolunun, daha fazla ve birbirinden farklı açılara sahip metinlerle yüzleşmekten geçtiğini ifade etmekte ve anlamının temelde bu zemin üzerinden olması gerektiğini vurgulamaktadır (s. 34-38).

Edebî hermenötik kısmında müellif, edebiyat ve şiir alanında gerçekleşen değişim ve dönüşümleri hermenötik açıdan ele almaktadır. Ona göre edebiyat, dikkatleri doğrudan dilin kendisi üzerine toplamakta yani dilin kullanım ötesi

ve öncesi mahiyetine yönlendirmektedir. Müellif felsefede edebiyatın ne anlama geldiği üzerinde durmakta, klasik İslam düşünce tarihinde edebiyata bakışın kelimacılar ve filozoflar tarafından Kur'an metni üzerinde şekillendiğini ifade etmekte ve onların Kur'an'ın metnini metafiziksel alanın keşfini teşvik eden ilahî kelimalar olarak ele aldıkları için onu hem edebiyatın kurgusal karakterinden ayırttığı hem de bizi felsefi veya nazari-cedelî düşüncenin Kur'an'ın işaret ettiği metafiziksel alana götüren karakterine güvenmeye çağırdığını belirtmektedir (s. 39-48). Müellife göre edebî hermenötik alanı, edebî eserlerin edebîliği veya kurgusal bir anlatının edebîliği, anlama ve yorum tarzlarına göre farklı şekillerde cevaplandırılabilir bir sorun olarak gözükmektedir (s. 74-75).

Müellif Kur'an hermenötüğü kısmında bu sürecin tarihî seyrine genel hatlarıyla ışık tutmakta ve oryantalistler ile Müslümanların Kur'an'a bakışı arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Ona göre oryantalistler Kur'an'ı dinî bir hakikat değeri olarak değil de tarihsel eleştiri bağlamında doğru olarak kavrama çabası içerisinde anlamaya çalışmaktadırlar. Buna karşılık Müslümanlar ise Kur'an'a inanmayı onu doğru anlamının bir ön şartı olarak ileri sürmektedirler. Buradan hareketle müellif, Kur'an hermenötüğü açısından önemli olanın kutsal metin ile onu anlamaya çalışan insan arasındaki ilişkinin boyutlarını kavrayabilmek olduğunun altını çizmektedir (s. 77-87).

Ayrıca müellif son dönemlerde ortaya çıkan Kur'an'a geri dönüş projesine temas etmekte ve bu projenin temel referansında Kur'an'ın anlamının neşet ettiği noktanın epistemolojik olarak belirlenebileceği fikrinin savunulduğunu dile getirmektedir. Ancak müellife göre, Kur'an'ın anlamı epistemolojinin konusu değildir. Aksine o insanın dünyası içinde tecelli eden, varlığını bu dünyanın açılmasıyla açığa çıkarmakta olan ve tek bir nesne ya da bilgiye indirgenemeyecek olan tarihsel hadise ya da tarihsel süreçtir. Bununla birlikte müellif, Hz. Peygamber ve ashabı için Kur'an'ın anlamının Kur'an metni ile bu dünya arasında açılmakta yani kurulmakta olan bir bağlantı olarak tasvir etmektedir. Yani Kur'an'ın anlamı, onu anlayanın varlığında ve eylemlerinde konuşmaya başlamaktadır. Zira Kur'an sözlü iletişim içinde anlamı açığa çıkmakta olan bu dünyanın yeniden kavranmasına yol açan yeni bir sözlü iletişim şeklidir. Kur'an'ın mushaf haline geliş sürecinde bir kırılma yaşandığına temas eden müellif, Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminde kelime eksenli yani dil praksişi içinde anlamı belirlenmekte olan bir süreç şeklinde tezahür ederken, daha sonra kavram eksenli yani mevcut dil praksişine dayalı olarak tezahür eden reflektif bilincin bir nesnesi olarak anlamını kazanmaya başladığını dile getirmektedir.

dir. Müellife göre Kur'an'ın anlaşılması meselesinde dikkate alınması gereken nokta, Müslümanların kavramsal düşünme ile kelime eksenli düşünme arasındaki farkı dikkate almalarıdır (s. 88-105).

Müellif ahlak hermenötiği kısmında özellikle ilk dönem filozoflarının ahlaka dair yaklaşımların nasıl olduğunu ele alırken, özellikle Sokrates ve Eflatun'unun pratik ahlakı mümkün kılan gündelik dilin üzerinde evrensel yani teorik hakikatin tecellisine imkân verecek felsefi dilin oluşumuyla evrensel ahlakı bulmayı hedeflediklerini dile getirmektedir. Müellife göre, bu bağlamda ahlak hermenötiği ahlak meselesi etrafında dillendirilen teorik meseleler karşısında bir çözüm bulma ve ahlakî sorunların anlamını keşfetme çabasıdır (s. 105-125).

Sonraki kısımda tıp hermenötiği hususuna temas eden müellif, felsefi açıdan tıp bilimine nasıl bir bakışla bakıldığını irdelemektedir. Tıp ilminin tarihî süreç içerisinde bazı paradigmatik kırılmalar yaşadığını belirten müellif, tıp hermenötiğinin asıl rolünün, hastalık/rahatsızlık durumunda insanın kendi bedenine, topluma, dünyasına yabancılaşma sorunu karşısında anlam sürekliliğinin sağlanması için bir reflektif bilincin geliştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır (s. 127-151).

Müellif daha sonraki kısımda Hüsn-i Hat hermenötiğine değinmekte, bu alanın yazının ve estetik bilincin dönüşümünü ifade ettiğini söylemektedir. Hat sanatının tarihî geçmişini irdeleyen müellif, klasik hat anlayışıyla modern hat anlayışı arasındaki temel farklılığa işaret etmektedir. Ona göre klasik hat yazıları en temelde tekrarlanabilir, sürdürülebilir, farklı istiflere imkân tanıyan temel unsurlar olarak harflerin belli formlarda aşağı yukarı sabitlenmesi üzerine inşa edilmişlerdir (s. 151-163). Modern hat çalışmalarında ise yazı, kendisi dışında herhangi hariç mekânın parçası olmayan ve sadece kendi sınırları içinde kurgusal eylem alanına dönüşen bir boyut kazanmaktadır. Buradan hareketle müellif, hermenötik bağlamda klasik hat yazılarının aklın rasyonel talepler açısından bir mekân algısının bulunduğunu, modern hat eserlerinde ise estetik bilincin idealizasyonundan ziyade yorumcuyu anlamı keşfetme noktasında bir kurguya davet söz konusu olduğunu ifade etmektedir (s. 164-170).

Müellif son bölüm olan müzik hermenötiğinde ise müziğin tarihî sürecine temas ederken, müziğe dair bazı sorgulamaları gündeme getirmektedir. Ona göre temelde sorulacak olan sorular şunlardır: Müziğin zaman, mekân, sessizlik, yazılı ve sözlü metin formlarıyla ilişkisini nasıl ele almak gerekir? Buna göre müziğin felsefe, din, edebiyat gibi farklı düşünme tarzlarımızla ilgisi ne-

dir? (s. 171-176). Müellif bu soruları filozofların yaklaşımları ekseninde incelerken, aynı zamanda müziğin şekilsel unsurlarının içeriğe yönelik etkilerini de ele almakta ve klasik dönem ile modern dönemde müzikte yaşanan değişimleri incelemektedir. Ona göre, ses, görüntü ve kayıt cihazlarının icat edilmesi ve geliştirilmesi sonucunda müzik icralarının elektronik ortamlara kaydedilmesi, müziğin metinsel karakterinde dikkat çekici bir dönüşüme sebebiyet vermiştir. Müellif müzik hermenötiği açısından, müziğin sadece icra esnasında fiilen var olabilmesi ve icra sonrasında tekrar kendi zihni ya da notalar aracılığıyla işaret edilen ideal durumuna geri dönmesi ister istemez döngünün daha fazla zamansallaşmasına ve belirsizleşmesine yol açtığını ifade etmektedir (s. 176- 185).

Din, İlim ve Sanatta Hermenötik isimli bu çalışma anlamanın pek çok boyuttan ele alınmasının gerekliliğine işaret ederken, aynı zamanda belirli alanlardaki hermenötik yaklaşımların karakterine yönelik ciddi tahliller içermektedir. Sonuç olarak bu eserin anlama faaliyetinin farklı tezahürlerine yönelik yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağı âşikârdır.